

KONGEBILLEDER

Ikonografi, ikonoklasme og suverænitet i den tidlige engelske republik

Den 30. januar 1649 blev Charles 1. af England, Skotland og Irland halshugget foran Whitehall-paladset, dømt til døden af parlamentet for tyranni og højforræderi mod det engelske folk. Aldrig før var en engelsk konge blevet dømt af sine undersåtter og henrettet til offentligt skue for Londons borgere. Begivenheden var ydermere kulminationen på den borgerkrig, der havde præget England siden 1642,¹ og henrettelsen markerede, at England blev en republik under ledelse af et statsråd. Den 9. februar 1649 udkom et prosaværk, der hævdede at være den afdøde konges erindringer og private tanker om de sidste ti års tumultariske begivenheder.² Værket hed *Eikon Basilike*, "kongebillede", og det blev omgående en bestseller (alene i 1649 udkom værket i 35 forskellige udgaver). *Eikon Basilike* er en nøje kalkuleret,

-
- 1 Det er blevet normen inden for britisk historieforskning at kalde denne konflikt for "The Wars of the Three Kingdoms", eftersom konflikten ikke begrænser sig til England, men også periodevis inkluderer Skotland og Irland. Alligevel fastholder jeg begrebet den engelske borgerkrig i denne artikel, da det er det mest almindelige på dansk.
 - 2 Manuskriptudgaver af værket cirkulerede desuden allerede omkring 1. februar (Wilcher 289).

strategisk iscenesættelse af Charles som sakrosankt konge. Denne fremstilling skyldtes især den allegoriske frontispice, fremstillet af gravøren William Marshall, der ledsagede værket, og som iscenesatte Charles som martyr og Kristus-skikkelse. Denne mystificerende og ikonografiske visuelle strategi fik stor betydning for, hvordan kongemagten blev opfattet og forhandlet i den gryende engelske republik.

Det nyetablerede regimes mest umiddelbare og væsentligste udfordring var at legitimere sig selv. Det skyldtes ikke kun, at det engelske parlament havde etableret et styre, der var kongeløst, men at det tilmed blev regeret af de personer, der var ansvarlige for Charles' død. Statsrådet vedtog derfor en række love, som proklamerede, at England var en republik, hvor kongembedet var afskaffet. *Eikon Basilikes* enorme succes repræsenterede imidlertid et problem, som det republikanske styre måtte håndtere, eftersom værkets mystificerende iscenesættelse af kongemagten truede det fundament, som republikken skulle bygges på. Derfor udkom den 26. august det anonyme værk *Eikon Alethine*, "det sande billede", et bestillingsarbejde udført på vegne af statsrådet, der gik i rette med *Eikon Basilikes* autenticitet. *Eikon Alethine* blev ligeledes ledsaget af en frontispice, der forestiller et tæppe, som trækkes til side for at afsløre den sande forfatter til *Eikon Basilike*: en anglikansk præst – et af det nye regimes fjendebilleder par excellence. *Eikon Alethine* forsøger således at modvirke Marshalls frontispice ved at afsløre, at *Eikon Basilike* er en forfalskning, forfattet af republikkens fjender for at omstyrte den. Ud over dette angreb på *Eikon Basilikes* autenticitet forsøger *Eikon Alethines* frontispice ydermere at negere og ødelægge de kongetros ikonografiske strategi. På denne måde udfører frontispicen en ikonoklastisk strategi, hvis ultimative mål er at profanere og afmystificere kongemagten. I dette angreb ligger der også et opgør med selve den suverænitetsstanke, der understøttede Stuart-dynastiets enevælde: Billedet af den sakrosankte majestæt må ødelægges for at bane vejen for et republikansk styre.

Denne artikel undersøger billedstriden mellem de kongetros ikonografiske og republikanernes ikonoklastiske visuelle strategier og den måde, de kommer til udtryk på i frontispicerne til *Eikon Basilike* og *Eikon Alethine*. Artiklens hovedargument er, at denne billedkonflikt er udtryk for to kon-

kurrerende suverænitetetsbegreber, der præger det tidligt moderne England: et absolutistisk og et republikansk. Det absolutistiske suverænitetetsbegreb kan beskrives ved hjælp af den tyske litteraturteoretiker og filosof Walter Benjamins (1892-1940) forestilling om den tidligt moderne suveræns dobbelte natur: Kongen er både tyrann og martyr (Benjamin 109-110). Det republikanske suverænitetetsbegreb, der vinder frem i 1640'erne, og som praktiseres i 1650'erne, hævder, at den egentlige suverænitet ligger hos folket, og at kun parlamentet kan repræsentere folkets interesser legitimt. Men før dette suverænitetetsbegreb kunne blive dominerende, måtte det absolutistiske suverænitetetsbegreb og dets beslægtede ikonografiske fremstillinger af kongemagten ødelægges og negeres.

I det tidligt moderne England spillede visuelle udtryksformer en central rolle i forhold til at udtrykke og kommunikere politiske idéer. Både *Eikon Basilike* og *Eikon Alethine* gør effektiv brug af frontispicen som et strategisk våben i den politiske strid, der følger i kølvandet af Charles' henrettelse. Allerede i sidste halvdel af 1500-tallet var den emblematiske og allegoriske frontispice begyndt at blive almindelig i Europa og England (Skinner *From Humanism to Hobbes* 224). Ordet frontispice hentyder oprindeligt til en bygnings forside eller indgangsparti, hvorfor flere tidligt moderne frontispicer forestiller portaler (Skinner *From Humanism to Hobbes* 251, 254), der udgør en metaforisk indgang til teksten. På den måde er frontispicer eksempler på det, som Gérard Genette har kaldt paratekst, hvilket han definerer som "en tærskel" mellem teksten og det, der ligger uden for teksten (Genette 2). Parateksten bliver en åbning, som læseren træder igennem for at nå ind til teksten. Tidligt moderne frontispicer var ydermere kendetegnet ved, at de introducerede bogens indhold og argument på en visuelt overbevisende måde (Skinner *From Humanism to Hobbes* 224), og de var således en essentiel del af en teksts argumentation og spillede en afgørende rolle for dens betydningsdannelse. Frontispicen er et politisk, retorisk og strategisk argument på lige fod med selve teksten, og de to spejler hinanden.

På trods af det visuelle store betydning for tidligt moderne politik har de litteraturforskere og historikere, der har beskæftiget sig med 1650'ernes politiske kultur, ofte fokuseret for entydigt på tekst. Dette gælder for den

britiske reception, men især også for den skandinaviske, hvor frontispicerne til *Eikon Basilike* og *Eikon Alethine* er stærkt underbelyst. Det er slående, da disse frontispicer spillede en afgørende rolle for den politiske diskussion og kommunikation i en tid, hvor det engelske politiske system undergik radikale forandringer. Denne artikel italesætter dette hul i forskningen og placerer billedstriden i kølvandet af Charles' henrettelse centralt i historien om 1650'ernes forsøg på at redefinere suverænitetsbegrebet.

BORGERKRIGEN OG KONKURRERENDE SUVERÆNITETSBEGREBER

Den engelske borgerkrig er én blandt en serie af konflikter, som prægede England, Skotland og Irland fra 1638 til 1651. Borgerkrigen begyndte som en konflikt mellem kongens og parlamentets tilhængere, der i udgangspunktet handlede om religiøse og forfatningsmæssige uenigheder, men som i løbet af 1640'erne i stigende grad kom til at handle om konkurrerende suverænitetsbegreber: det absolutistiske og det republikanske.

Det absolutistiske suverænitetsbegreb kommer klarest til udtryk i James 1.s politiske værker, navnlig *The True Law of Free Monarchies* (1598) og *Basilikon Doron* (1599), hvori han teoretiserer den såkaldte *divine right of kings*. Kort fortalt er *divine right of kings*-teorien et forsøg på at konsolidere kongens magt imod calvinsk modstandsteori,³ mens den samtidig legitimerer kongens magt ved guddommelig sanktionering.⁴ Ifølge James er kongen Guds stedfortræder på jorden og regerer derfor med guddommeligt mandat. Dette betyder, at kongen får sin magt direkte fra Gud, ikke fra folket. Det følger derfor, at undersåtten ingen ret havde til at gøre oprør imod kongen, eftersom dette ville være et oprør imod den af Gud indstiftede

3 De mest berømte eksempler på denne er den anonyme *Vindicae contra Tyrannos* (1579) og George Buchanans *De Jure Regni apud Scotos* (1579).

4 Denne forståelse af kongens dobbelte natur – at han er legitimeret metafysisk, mens hans magtudøvelse er verdslig – har fyldt meget i forskningslitteraturen. Ud over Benjamin er væsentlige eksempler Ernst Kantorowicz: *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology* (2016) og Paolo Prodi: *The Papal Prince. One Body and two Souls: The Papal Monarchy in Early Modern Europe* (1987).

verdensorden. En sådan forståelse af kongens uindskrænkede suverænitets kan føre til tyranni. Denne anke er James bevidst om, men han fastslår, at selv hvis kongen er en tyrant, har folket intet andet valg end tårer og bønner til Gud om deres konges forbedring (James 1. 72). Modstand mod den guddommeligt udpegede majestæt er aldrig legitim.

En anden måde at forstå periodens absolutisme er gennem Walter Benjamins suverænitetsbegreb, som han udvikler i sin bog om det tyske barokdrama, *Det tyske sørgespils oprindelse* (1928). Ifølge Benjamin er den tidligt moderne politiske teologi karakteriseret ved, at kongen fremstilles som en grundlæggende paradoksalsk skikkelse:

Tyrant og martyr er i barokken den kronedes Janushoved. De er de nødvendigvis ekstreme udgaver af det fyrstelige væsen. [...] Den modstrid, der karakteriserer tidsalderens følelse af forholdet mellem tyrannens personlige afmagt og depraverende på den ene side, og hans rolles sakrosankte magt på den anden side, vedbliver at gøre hans undergang fascinerende. [...] Således som Kristus som kongelig led i menneskeheden navn, således lider majestæten ifølge de barokke digteres opfattelse. (109-112)

Kongen besidder altså den fuldenkte "diktatoriske magt" til at undgå undtagelsestilstanden,⁵ men det er netop i kraft af denne uindskrænkede magt, at han går til grunde som martyr. Vi genfinder således James 1.'s forestilling om kongen som Guds stedfortræder i Benjamins suverænitets-teori, da den barokke suveræn også her er religiøst legitimeret. Det interessante ved Benjamins teori er, at suverænen, i modsætning til James' teoretisering af *divine right of kings*-doktrinen, bærer kimen til sin egen ødelæggelse. Det politisk-teologiske system, der legitimerer kongen, er også det, der fører til hans undergang som martyr.

Det absolutistiske suverænitetsbegreb, som Benjamin og James på hver sin måde teoretiserer, kommer imidlertid under pres i løbet af Charles'

5 Benjamins teori er påvirket af Carl Schmitts suverænitetsbegreb, som denne udvikler i *Politisk teologi* (oprindeligt udgivet i 1922), men den adskiller sig altså fra den på afgørende vis, da den diktatoriske magt for Benjamin er kendetegnende for normalt tilstanden og ikke undtagelsestilstanden som hos Schmitt.

regeringstid.⁶ Allerede inden borgerkrigens begyndelse var der politisk uenighed om, hvor langt kongens prærogativ tillod ham at handle uden for loven. Kongetro mente, at kongens prærogativ var ukrænkeligt, og tillod ham at handle uden for lovens rammer, når han ønskede det. Charles' modstandere argumenterede for, at kongen kun kunne suspendere den gældende lovgivning i absolutte nødstilfælde, der gjaldt nationens sikkerhed. De mente, at kongen var bundet af landets ældgamle forfatning (*the ancient constitution*) og lovgivning, den såkaldte *common law* (se Burgess *The Politics of the Ancient Constitution*). Især spørgsmålet om, hvorvidt Charles kunne opkræve skatter uden parlamentets samtykke, blev heftigt diskuteret. Puritaneren William Prynne argumenterede for, at hvis undersåttens rettigheder ikke blev forsvaret, så "er vi ikke frie subjekter, men slyngler og vasaler. Og hvor er så vores oldgamle rettigheder og friheder?" (Prynne citeret i Como 47).

Det er i løbet af 1640'erne, at et egentlig republikansk suverænitetsbegreb formuleres. Henry Parker (1604-1652), en af de mest indflydelsesrige

6 Den engelske borgerkrig fremstilles ofte som en konflikt imellem republikanere og kongetro, der præger 1600-tallets England generelt, men som kulminerer under borgerkrigen (se Scot; i dansk kontekst fremstilles dette synspunkt i Nexø 148-149). Denne fremstilling er imidlertid ikke korrekt. For det første misforstår dette synspunkt, at der er stor ideologisk forskel på de parlamentarikere, der var fortalere for et konstitutionelt monarki, og dem, der ønskede at etablere en kongeløs republik. For det andet var moderate og radikale republikanske ideologier yderst sjældne i England før borgerkrigen. Modstanden imod Charles og hans far James 1.s absolutisme kom fra jurister og *common law*-advokater og radikale calvinister (Sommerville 55-56; se også Cromartie). Selvom republikansk tænkning eksisterede før 1642, så var det en marginaliseret position, der ikke havde nogen bred indflydelse på periodens politiske teori. Det er ikke før 1640'erne, at republikanisme, såvel som andre radikale politiske positioner, bliver en del af den politiske mainstream. Og selv så sent som i 1648 ønskede en stor del af parlamentet at nå til en fredelig løsning med Charles, der indebar, at han fortsatte som konge. Det er først efter Pride's Purge (1648), Charles' henrettelse og etableringen af The Commonwealth, at republikanisme og forestillinger om parlamentets suverænitet blev mere almindelige i den politiske diskurs. Den engelske republik er således et eksperiment med en styreform, som langt fra alle de parlamentarikere, der kæmpede imod Charles, reelt ønskede.

proparlamentariske politiske stemmer i 1640'erne, skriver i det polemiske værk *Observations upon some of his Majesties late Answers and Expresses* (1642), at "[magten] oprindeligt er iboende i folket", og det er således folket, der overleverer magten til kongen (1, 3). For Parker indgår kongen altså en kontrakt med sit folk, hvilket betyder, at hans primære sigte skal være det offentliges ve og vel (1). Det ligger implicit i en sådan tanke, at folket har mulighed for og ret til at tage denne suverænitet tilbage, hvis kongen forbryder sig imod det fælles bedste. Parker argumenterer yderligere for, at den politiske institution, der bedst kan varetage fællesinteresserne, er parlamentet, da det repræsenterer det engelske folk uden hensyntagen til særinteresser (5). Parker er således med til at lægge det ideologiske fundament for den kommende republik. Dette fremgår af den lov, der vedtages af parlamentet den 17. marts 1649, som endeligt afskaffer kongeembedet:

Eftersom vi af erfaring ved, at kongeembedet i denne nation og Irland samt det at nogen enkeltperson besidder denne magt, er unødvendig, tyngende og farlig for folkets frihed, sikkerhed og interesser; og at den kongelige magt og prerogativ oftest er blevet brugt til at undertrykke, forarme og slavegøre undersåtten; og at enhver person, der besidder en sådan magt, af egeninteresse krænker folkets frihed for derved at fremme sig selv og sætte sin magt over loven, således at han kan trælbinde disse kongeriger, som han lyster; lad det derfor blive vedtaget og ordineret af dette parlament og dets autoritet, at kongeembedet i denne nation fremover hverken skal besiddes eller udøves af nogen enkeltperson. (*An Act for the abolishing the Kingly Office*)

Det afgørende problem for parlamentet var, at kongen under Stuart-dynastiet var blevet for magtfuld, og det resulterede i, at undersåtternes rettigheder blev krænket. Vi ser altså, at den magtfuldkommenhed, som ifølge Benjamin og James var den absolutistiske suveræns adelsmærke, var blevet illegitim og måtte afskaffes. Derudover giver loven udtryk for en forestilling om, at det kun er det engelske parlament, der er politisk legitimt, da det repræsenterer det engelske folk, og derfor kan det bedst varetage dets interesser. Set fra dette republikanske perspektiv er kongen en usurpator. Hans magtudfoldelse er illegitim, og den vil uundgåeligt føre til tyranni, der slavebinder undersåtten. Set fra dette perspektiv var hensigten med kongemordet at genindføre folkets ret til at begrænse kongens magt (Skinner

Fig. 1. Charles 1.'s henrettelse, ukendt kunstner, 1649, wikimedia commons

Visions of Politics 288-289). Det er ganske vist henrettelsen af Charles, der er årsagen til billedkonflikten i 1649, men det er de to suverænitetsbegreber, der er dens indhold.

"FOLKETS MARTYR": IKONOGRAFI OG EIKON BASILIKES FRONTISPICE

Charles' henrettelse var et politisk skuestykke uden sidestykke i det tidligt moderne England. Det var en multimediebegivenhed, der blev formidlet på tværs af forskellige medier og genrer, bl. a. nyhedspamfletter, skuespil, skillingsviser, de såkaldte broadsides, politiske traktater samt forskellige

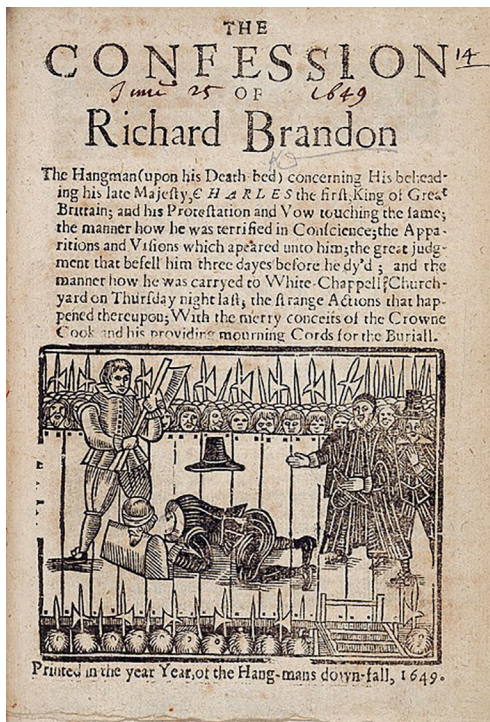

Fig. 2. Frontispicen til den anonyme *The Confessions of Richard Brandon*, 1649, [wikimedia commons](#)

graveringer og træsnit. Billedlige gengivelser af henrettelsen blev forbudt og forsøgt undertrykt af parlamentet, men flere billeder af kongemordet florerede alligevel både i England og på kontinentet (se figur 1 og 2).

Flere forskere har vist, hvordan billeder og andre visuelle kommunikationsformer, såsom drama eller hoffets maskespil, spillede en afgørende rolle for, hvordan tidligt moderne engelske regenter iscenesatte sig selv, og hvordan de gjorde deres magt synlig for befolkningen.⁷ I en stat, hvor en

7 Se Sharpe *Image Wars, Rebranding Rule, Selling the Tudor Monarchy*; Knoppers *Constructing Cromwell, Politicizing Domesticity*; Strong *Henry, Prince of Wales; The Cult of Elizabeth* 115.

Fig. 3. Frontispice til første udgave af Eikon Basilike, William Marshall, 1649, wikimedia commons

stor del af befolkningen boede langt fra hovedstaden, hvor der ikke endnu var nogen moderne presse, hvor en stor del af befolkningen var analfabeter, og hvor der ikke var moderne politiske institutioner, var kongens magt og autoritet nødt til at blive performet og medieret i prædikener, oplæsninger af kongelige dekretter eller igennem visuelle medier såsom graveringer, træsnit eller frontispicer (Syme). Tekster såsom *Eikon Basilike*, der kombinerer visualitet og retorik, var derfor på afgørende vis med til at præge opfattelsen af kongens eftermæle i tiden efter henrettelsen og sikre, at kongens autoritet overlevede, skønt England officielt var blevet en republik. Historikeren Richard Cust argumenterer endda for, at det er *Eikon Basilikes* fortjeneste, at monarkiet genindsættes relativt genidningsfrit i 1660 (465).

Fig. 4. Frontispice til efterfølgende udgaver af Eikon Basilike, William Marshall, 1649, Wikimedia commons

Selvom mange i 1649 mente, at Charles var den sande forfatter til værket, er der i dag bred enighed om, at han ikke var forfatteren, men der hersker en vis uenighed om, hvem den rigtige forfatter er. Marshalls frontispice findes i to forskellige versioner, der er næsten ens, bortset fra at den oprindelige (figur 3) blev ledsaget af en kort tekst på latin og engelsk med overskriften "The Explanation of the EMBLEME", samt at Charles i de efterfølgende udgaver afbildes i profil (figur 4). Begge versioner af Marshalls gravering placerer Charles centralt i billedet og fremstiller ham, mens han knæler foran et alter, som var han i bøn.

Billedet opdeles i to halvdele af en søjle. Den venstre side fremstiller et landskab med et palmetræ, hvorfra der hænger to lodder med teksten

"Crescit sub pondere virtus", i modgang styrkes dyden. I horisonten ses et oprørt hav, hvori der er en klippe, hvorover teksten "Immota Triumphans", ubevægelig triumf, står skrevet. Denne del af frontispicen repræsenterer borgerkrigens tumultariske år og den verden, som Charles lægger bag sig. I midten af billedet knæler Charles i et lille kapel foran et alter. På alteret foran Charles ligger en åben bibel, hvori der står "In Verbo Tuo Spes Mea", i dit ord er mit håb. Han er klædt i kongelige klæder, og i sin højre hånd holder han en tornekrone, der bærer inskriptionen "Gratia", nåde, og for hans fødder ligger den verdslige kongekrone, der ledsages af teksten "Splendidam et gravem" og "Vanitas" — smuk og værdig, men også en del af verdens forfængelighed. Hans venstre hånd griber mod halsen, og hans blik er rettet imod øverste højre halvdel af billedet, hvorfra lysstråler strømmer gennem et vindue. Lysstrålerne stammer fra den himmelske krone, der bærer skriften "Gloria", ære.

Eikon Basilikes frontispice er stærkt ikonografisk. Den fremstiller den sakrosankte majestæt som en martyr, som en Kristus-skikkelse. Sådanne religiøse fremstillinger af kongen er allestedsnærværende i Stuart-dynastiets visuelle strategier (Sharpe *The Personal Rule of Charles I* 205-206; se også Knoppers *Politicizing Domesticity* 24) og i samtidige absolutistiske teoretiseringer af kongemagten, først og fremmest den såkaldte *divine right of kings*, som jeg beskrev oven for. Men Marshalls frontispice er unik i en engelsk sammenhæng, fordi den i så udpræget grad betoner kongens martyrium og hans apoteose. Marshalls fremstilling af Charles betoner den tidligt moderne suveræns status som martyr, som ifølge Benjamin karakteriserede periodens suverænitetssteori.

Frontispiciens fremstilling af Charles refererer ydermere til kongens selvfremstilling på skafottet kort før henrettelsen. Et tilbagevendende motiv i øjenvidnebeskrivelser fra henrettelsen er Charles' stoiske ro og ophøjede opførsel, da han gik sin død i møde. I *The History of the Rebellion*, beskriver Edward Hyde, 1. jarl af Clarendon, hvordan "hans højheds opførsel under så mange kvaler [under so much insolence]" stadigt "[insisterede] på sin værdighed" og ret til at regere (333). For Clarendon er Charles "verdens mest uskyldige menneske", og henrettelsen er "det mest modbydelige mord, der er begået siden drabet på vores velsignede frelser" (333). Derudover roser

Clarendon Charles for hans "helgenagtige opførsel" og for hans "kristne mod og tålmodighed i døden" (333). For Clarendon fremstår kongen som en "velsignet martyr" (333). Clarendons beskrivelse spejler det selvbillede, som Charles dyrker i sin tale. "Jeg er folkets martyr" (*King Charles His Trial*, ingen sidetal) proklamerede han efter sigende, og hans identifikation med martyrer og Kristus gentages senere i talen: "Jeg håber, at der er (peger mod dr. Juxon) en god mand, som vil bære vidnesbyrd om, at jeg har tilgivet verden og i særdeleshed dem, der har været min døds foregangsmænd; hvem de er, ved kun Gud, jeg ønsker ikke at vide det, og jeg beder Gud om at tilgive dem [...]. Jeg går nu fra en korruperet krone til en himmelsk [incorruptible] krone [...]." (*King Charles His Trial*). I dette citat spejler Charles bevidst Jesu ord til sine bødler ("Fader, tilgiv dem, for de ved ikke, hvad de gør." Lukas 23:34) og Paulus' første brev til korinterne ("de andre for at få en sejrskrans, der visner, men vi for at få en, der ikke visner." 1. Korinterbrev 9:25-26). Charles' selv fremstilling som kristen martyr og Kristus-figur var så stærk, at den på afgørende vis prægede eftertidens fortolkning af kongemordet, hvilket *Eikon Basilike* er et bevis på.

På *Eikon Basilikes* frontispice ser vi altså Charles i et stærkt indadventt øjeblik, fordybet i bøn. Han fremstår for beskueren som "Folkets martyr", der er på vej til at udskifte den jordiske krone med den evige krone i det hinsides. Det er derudover værd at bemærke, at hvor Benjamins suverænitetsteori betonedede det forgængelige og menneskelige ved suverænenes martyrium, der fremstår Charles i Marshalls ikonografi som hævet over den jordiske lidelse. Charles fremstår fjern for beskueren, hans blik er allerede vendt imod det hinsides, og han har lagt sine jordiske kvaler bag sig. Der er således tale om en apoteose af kongemagten, der er fuldt tilvejebragt i Marshalls frontispice.

"EN NY CATILINA": EIKON ALETHINES REPUBLICANSKE IKONOKLASME

Den 16. august 1649 udkom *Eikon Alethine*, der blev skrevet som et modsvar til *Eikon Basilike*. Teksten er én lang tilbagevisning af *Eikon Basilike*, der sætning for sætning går i rette med Charles' fiktive selvbiografi med det

formål at demontere dens påstande og afsløre den som en forfalskning. På *Eikon Alethines* titelblad står der, at værket er udgivet for at "Undeceive the World", altså for at afsløre sandheden om *Eikon Basilikes* forfatterskab. *Eikon Alethine* var også ledsaget af en frontispice, men hvem ophavsmanden er, vides ikke. Denne frontispice kombinerer tekst og billede som en del af sin ikonoklastiske strategi. Over billedet ses et citat fra Horats' *Ars Poetica*, der oversat betyder: "Hvis du så dette skue, ville du så ikke le?"⁸ Dette citat placerer frontispicen i en komisk tradition, hvis formål er at afsløre og håne det latterlige. Citatet etablerer således allerede en profanering af *Eikon Basilikes* ikonografi: Beskueren opfordres til at le ad forfalskningen, der bliver afsløret for øjnene af ham. Frontispicen ledsages af et digt, der yderligere forstærker titelbladets postulat: at *Eikon Basilike* er en forfalskning, der må og skal afsløres.

På samme måde som første udgave af Marshalls frontispice (se figur 3) blev ledsaget af en tekst, der udlagde emblemetets sande mening, ledsages *Eikon Alethines* frontispice af et digt. I dette digt hævdes det, at den sande forfatter til *Eikon Basilike* er en præst, der misbruger kongens navn for at promovere sin egen sag. "Tæppet er trukket fra," begynder digtet, "så alle kan se sammensværgelsen". Hurtigt bliver ophavsmanden til sammensværgelsen identificeret som "den indbildske præst", hvis arrogance drev ham til, som en moderne Phaeton — solguden Helios' søn, der trodsede sin fars vilje ved at køre hans solvogn med katastrofale konsekvenser — at "snige sig op på tronen | Og gøre kongen til sin horeunge." Over digtet ses en hånd, der trækker et tæppe til side, og bag det står en skikkelse, hvis sorte tøj og hat afslører, at han er anglikansk præst. Præstens højre hånd holder fast i klædet og forsøger at trække det for igen. Det bagvedliggende rum, som bliver afsløret, spejler det kapel, hvor Charles knæler i Marshalls frontispice. Billedet gentager således de påstande, som titelbladet og digtet har fremsat.

Eikon Alethines frontispice er ikke lige så visuelt eller emblematiske kompleks som *Eikon Basilikes*. Dens mission er imidlertid klar: at ødelægge *Eikon Basilikes* ikonografiske styrke for derved at dæmme op for den kongetro propaganda, der udgjorde en trussel for republikken. Dette opnås

8 "Spectatum admissi risum teneatis".

Fig. 5. Frontispice til Eikon Alethine med medfølgende digt, ukendt kunstner, 1649, wikimedia commons

ved gentagne gange at betone, at Eikon Basilikes ikonografiske fremstilling af Charles er fiktion, en forfalskning skabt af republikkens fjender, her symboliseret ved den anglikanske kirke, for at tilrane sig den suverænitets, der ligger hos folket og parlamentet. Kirken har som Phaeton usurperet republikkens magt, og hvis ikke dette standses, så vil nationen gå under. Den sakrosankte majestæt er en fiktion skabt af kirken for at få magt. Dermed undermineres det absolutistiske suverænitetsbegreb og billedet af Charles som martyr.

Eikon Alethine indledes med en række paratekstuelle digte. Sådanne paratekstuelle tekster er almindelige i tidligt moderne tekster, og ligesom frontispicen er deres formål at understøtte tekstens argumentation og

pointer. I *Eikon Alethines* tilfælde styrker og fremhæver de ydermere værket republikanske kontekst. Det første digt, dedikeret til den anonyme forfatter, begynder med at kalde *Eikon Alethines* forfatter "Apollon", den græske solgud, hvis domæne også var orakler og sandhed. I løbet af digtet kaldes *Eikon Basilike* for "den sorte bog", forfattet af en "doktor", dvs. en anglikansk præst, og bogen sammenlignes med den historiske skikkelse Perkin Warbeck, en prætendent, der udgav sig for at være Richard of Shrewsbury og udfordrede Henry 7.s ret til tronen (sig. A2r).

Derefter følger et digt dedikeret til den præst, som menes at være *Eikon Basilikes* sande forfatter. Det mest slående kendetegn ved dette andet digt er de republikanske temaer, der præger dets sprog. *Eikon Basilikes* forfatter anklages derfor for at være en ny Catilina, der forsøgte at omstyrte den romerske republik, samtidigt med at den nyetablerede engelske republik fremstilles som et romersk senat (sig. A3r). Derudover etablerer *Eikon Alethines* forfatter en klar parallel mellem den ikonografiske tradition, der kendetegner *Eikon Basilike*, og afgudsdyrkelse: "Frække afgudsdyrker! Hvad fik dig til at tage [Hans [Charles'] navn på dig, og gøre Ham til en afgud?" (sig. A3r). *Eikon Alethines* paratekstuelle materiale etablerer således klart en republikansk kontekst, hvor den sakrosankte kongemagt fremstår som en usurperende magt, der er blevet illegitim.

FOLKETS (U)SYNLIGE KROP OG STATENS TILSYNEKOMST

Både *Eikon Alethines* frontispice og de digte, der indleder værket, bedriver altså en ikonoklasme, der forsøger at ødelægge *Eikon Basilikes* ikonografi og fremstilling af Charles som martyr. Som strategi er denne visuelle ikonoklasme effektiv, men som politisk redskab til at styrke republikken imod royalistiske angreb var den mindre succesfuld. Den engelske historiker Kevin Sharpe har argumenteret for, at det republikanske styre fejlede, fordi det ikke formåede at legitimere sig selv efter kongemordet (*Image Wars* 388). Dette synspunkt må imidlertid nuanceres på baggrund af ovenstående analyse. Den nye republiks altoverskyggende problem var ikke manglende legitimitet, men at det ikke formåede at visualisere den langt mere abstrakte forestilling om folkets suverænit. Det formåede med andre ord ikke at

skabe billedlige repræsentationer, der kunne erstatte det stærkt tillokkende billede af Charles som martyr og sakrosankt majestæt. *Eikon Alethines* ikonoklasme lykkes, men værket formår ikke at erstatte billedet af den sakrosankte majestæt med en tilsvarende visuel iscenesættelse af folket.

Det skyldes, at folket i det tidligt moderne England endnu ikke var blevet en politisk kategori i sin egen ret. Folket kunne både være den vilde og uregelmæssige pøbel og folkets repræsentanter i parlamentet. Den absolutistiske teoretiker Sir Robert Filmer adresserer dette problem i *The Anarchy of a Limited or Mixed Monarchy* (1648): "I ordets bredeste og bogstaveligste forstand betyder ordet 'folket' hele menneskeheden, men figurativt og metonymisk refererer det ofte til størstedelen af mængden, nogle gange den bedste, den rigeste, eller den viseste, eller noget helt andet, og ofte en ganske lille del af folket [...]" (8). Derudover består det republikanske suverænitetsproblem deri, at folket ikke lader sig repræsentere visuelt på samme måde som en konge. Den amerikanske idéhistoriker Edmund S. Morgan beskriver dette problem således: "En konge, uanset hvor tvivlsom hans guddommelighed end ser ud, skulle ikke forestilles. Han var en synlig tilstedeværelse med sin krone og sit scepter. Folket derimod *er aldrig synlige som sådan*. Før vi kan tilskrive folket suverænitet, er vi først nødt til at *forestille [os det]*." (Morgan 153, min kursivering). I og med at England ikke tidligere havde erfaring med republikanske styreformer, bliver det nye regimes suverænitetsbegreb til et eksperiment, der afprøves, mens det føres ud i livet. Den amerikanske litteratur- og idéhistoriker Victoria Kahn har beskrevet, hvordan 1600-tallets politiske tænkere var nødsaget til at opfinde idéen om det politiske subjekt *ex nihilo* (1). Det er således denne opgave, et værk som *Eikon Alethine* og dets frontispice står over for. Det skal negere og ødelægge de kongetros ikonografi og det absolutistiske suverænitetsbegreb samtidig med, at det skal etablere en forestilling om republikansk suverænitet, der var bygget på forestillingen om folkets oprindelige suverænitet. Det lykkedes den engelske republik ikke med i tiden efter Charles' henrettelse, og det er derfor, at et værk som *Eikon Basilike* og dets emblematiske frontispice blev så voldsomt indflydelsesrig.

Det første sted, hvor det lykkes at fremstille folket visuelt, er den berømte frontispice til Thomas Hobbes' *Leviathan* (1651, figur 6), udført af den

franske gravør Abraham Bosse i tæt dialog med Hobbes. På trods af værkets store indflydelse på moderne politisk teori og frontispiciens berømmelse er det først i de senere år, at forskere har rettet blikket imod Hobbes' visuelle politik, især som det kommer til udtryk i *Leviathan* (se Skinner *From Humanism to Hobbes* og Bredekamp). Dette kan synes paradoksalt, eftersom Hobbes var optaget af at give sin politiske filosofi et visuelt udtryk (Skinner *From Humanism to Hobbes* 222).

Leviathan er formet af den engelske borgerkrigs kaos og grusomhed, og værket lægger sig ydermere i forlængelse af politiske diskussioner om, hvorvidt lydighed over for en illegitim magt kan retfærdiggøres. Som jeg beskrev indledningsvis, befandt den engelske republik sig i 1649 i en situation, hvor statsrådet skulle legitimere sin magtovertagelse. Eftersom det ikke lykkedes statsrådet at negere *Eikon Basilike* og de kongetros propaganda, måtte det finde andre måder at sikre sig befolkningens lydighed over for en stat, der nok havde *de facto* magt, men ikke *de jure* legitimitet. "Der var," for at bruge Quentin Skinners formulering, "behov for en ny forpligtelsesteori [theory of political obligation], der kunne legitimere den nye regering." (Skinner *Visions of Politics* 287). Løsningen blev en troskabsed, "The Oath of Engagement", der skulle sikre borgernes loyalitet over for det nye regime. Allerede kort tid efter Charles' henrettelse havde statsrådet overvejet en sådan ed, men det er først i januar 1650, at det bliver påbudt alle mænd over 18 at tilsværge sig eden (Burgess "Usurpation, Obligation and Obedience" 515).

I *Leviathan* fremlægger Hobbes en kontraktteori, hvis mål er at retfærdiggøre lydighed over for et regime, der ikke nødvendigvis har noget legitimt krav på magten. Teorien har således en direkte relevans for perioden efter kongemordet. For at undgå det kaos, der præger naturtilstanden – som Hobbes beskriver som "alles kamp imod alle", fordi alle har ret til alt (71) – overdrager mennesket nogle af sine naturlige rettigheder for at kunne leve i fred sammen med andre (73). Det er denne overgivelse af suveræniteten, der er en præmis for staten. Bosses frontispice består af to halvdele (figur 6). Den øverste del forestiller et bakket landskab med en befæstet by i forgrunden. Det mest bemærkelsesværdige kendetegn ved den øvre del af frontispicen er den enorme mandsskikkelse, der tårner sig op over

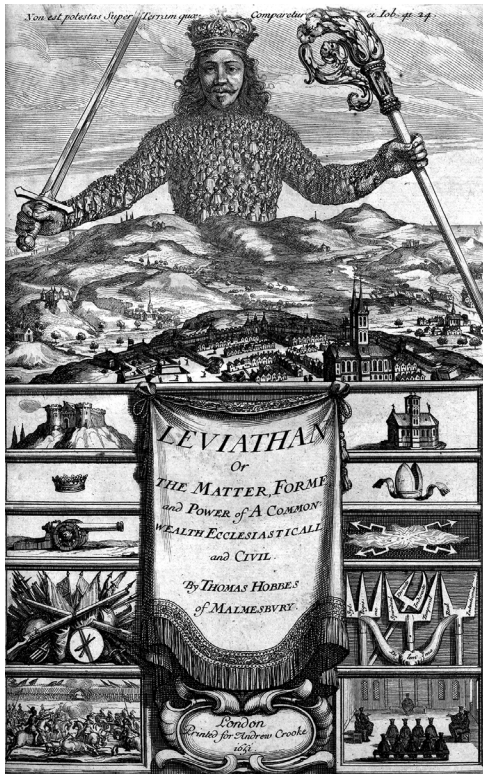

Fig. 6. Frontispice til Thomas Hobbes' *Leviathan*, Abraham Bosse, 1651, [wikimedia commons](#)

horisonten, og som kaster sin skygge over byen. Skikkelsen bærer en krone på hovedet, og i sin venstre hånd holder han en bispestav, der symboliserer kirken og dens magt på jorden. I sin venstre hånd holder han et sværd, der peger væk fra beskueren og ind mod kæmpen selv. Sværdet symboliserer øvrigheden og den verdslige magt på jorden, men det repræsenterer samtidig retfærdighed (Skinner *From Humanism to Hobbes* 275). Den nedre del af frontispicen består af ti paneler fordelt på to vertikale akser. Den højre akse, der er placeret direkte under bispestaven, repræsenterer kirkens magt på jorden, mens den venstre repræsenterer øvrighedens magt.

Kæmpens krop er ikke nogen naturlig krop, det er en politisk krop. Den udgøres af mennesker, der alle står med ryggen til beskueren, så de-

res ansigtstræk ikke kan genkendes. I al deres anonymitet ser de op imod kæmpens hoved. Ud over at være inkarnationen af den tidligt moderne *body politic*, hvor kongen beskrives som kroppens hoved og undersåtten som dens lemmer, er kæmpens krop også en af de mest slående visualiseringer af folket i det tidligt moderne England. Kæmpen repræsenterer selvfølgelig suverænen, symboliseret ved kongekronen, men som Skinner har påpeget, er kæmpen også et billede på staten (Skinner *From Humanism to Hobbes* 271), der besidder den øverste spirituelle og verdslige magt.

Leviathans frontispice markerer en afgørende nyskabelse i tidligt moderne engelsk tænkning om suveræniteten, som den er repræsenteret i billedstriden efter Charles' henrettelse. I modsætning til det absolutistiske suverænitetsbegreb, som vi så udfoldet hos James og i Marshalls ikonografiske frontispice, er suveræniteten for Hobbes ikke etableret af Gud, kongen er ikke martyr, og han fremstår ikke som Guds stedfortræder på jorden. Suveræniteten stammer heller ikke fra folket, som har overdraget den til kongen på den betingelse, at han regerer med det offentliges ve og vel for øje. Hobbes mener ikke, at folket har nogen ret til at ophæve samfundskontrakten. Formålet med den suveræne magt er at undgå naturtilstanden, og derfor må *de facto*-magten støttes fuldt og helt. Staten opstår som en følge af en frivillig handling, hvor folket frasiger sig en del af sin selvbestemmelse til fordel for beskyttelse og sikkerhed. *Leviathan* er således udtryk for en radikal anderledes og nyskabende politisk teori, der er udtrykt visuelt i frontispicen. Bosses frontispice lykkes således med noget, som *Eikon Alethines* frontispice ikke lykkedes med: at finde en visuel form, hvor lydig-
hed over for den etablerede republik sikres, selvom den fremstår illegitim.

DAVID HASBERG ZIRAK-SCHMIDT er postdoc ved Litteraturvidenskab, Syddansk Universitet (Odense). Hans ph.d.-afhandling fra Aarhus Universitet undersøger dramatiske fremstillinger af succession og arvefølgeproblematikker under Charles I. Han har desuden udgivet artikler om tidligt moderne engelsk drama, først og fremmest Shakespeare og senere renæssancedramatikere som James Shirley.

ROYAL ICONS

Iconography, iconoclasm, and sovereignty in the early English republic

This article analyses a conflict between royalist iconography and republican iconoclasm in the visual strategies of the frontispieces to *Eikon Basilike* and *Eikon Alethine*, two works that react to the execution of Charles I in 1649. The article argues that the clash between these two visual strategies is emblematic of a clash between a republican and an absolutist notion of sovereignty current in Caroline England. The absolutist notion of sovereignty may be meaningfully approached through Walter Benjamin's theory of the ambiguous nature of early modern sovereignty. For Benjamin, the early modern sovereign is simultaneously a tyrant and a martyr. This double nature of the figure of the sovereign is the result of early modern political theology. The republican notion of sovereignty, which develops in the 1640s, is characterized by its emphasis on popular sovereignty. According to this view, only parliament could legitimately represent the interests of the commonwealth. However, the republican conceptualization of sovereignty ultimately fails because it fails to visually represent the abstract notion of popular sovereignty.

KEYWORDS

- DA: Eikon Basilike; Eikon Alethine; suverænitet; Walter Benjamin; kongelig; republikanisme; ikonografi; ikonoklasme
EN: Eikon Basilike; Eikon Alethine; sovereignty; Walter Benjamin; royalism; republicanism; iconography; iconoclasm

LITTERATUR

- An Act for the abolishing the Kingly Office in England and Ireland, and the Dominions thereunto belonging*. Web. 21. September 2021. <https://www.british-history.ac.uk/no-series/acts-ordinances-interregnum/pp18-20>
- Anon.. *The Confessions of Richard Brandon*. London: 1649.
- Anon.. *Vindiciae contra Tyrannos*. Basel: 1579.
- Benjamin, Walter. *Det tyske sørgespils oprindelse*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2014.

- Bibelen. København: Det Danske Bibelselskab, 2010.
- Bredenkamp, Horst. *Leviathan: Body Politic as Visual Strategy in the Work of Thomas Hobbes*. Berlin: De Gruyter, 2020.
- Buchanan, George. *De Jure Regni apud Scotos*. Edinburgh: 1579.
- Burgess, Glenn. *The Politics of the Ancient Constitution: An Introduction to English Political Thought*. London: Palgrave Macmillan, 1992.
- Burgess, Glenn. "Usurpation, Obligation and Obedience in the Thought of the Engagement Controversy." *The Historical Journal* 29 (1986): 515-536.
- Como, David. *Radical Parliamentarians and the English Civil War*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Cromartie, Alan. *The Constitutionalist Revolution: An Essay on the History of England, 1450-1642*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Cust, Richard. *Charles I: A Political Life*. New York: Routledge, 2014.
- Eikon Alethine*. London, 1649.
- Eikon Basilike*. London, 1649.
- Filmer, Robert. *The Anarchy of a Limited or Mixed Monarchy*. London, 1648.
- Genette, Gérard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. New York: Norton, 1997.
- Hyde, Edward. *The History of the Rebellion*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- James 1. *King James VI and I: Political Writings*. Redigeret af Johan P. Sommerville. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Kahn, Victoria. *Wayward Contracts: The Crisis of Political Obligation in England, 1640-1674*. Princeton: Princeton University Press 2004.
- Kantorowicz, Ernst. *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*. Princeton: Princeton University Press, 2016.
- King Charles His Trial at the High Court of Justice sitting in Westminster Hall*. London: 1650.
- Knoppes, Laura Lunger. *Constructing Cromwell: Ceremony, Portrait, and Print, 1645-1661*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Knoppers, Laura Lunger. *Politicizing Domesticity from Henrietta Maria to Milton's Eve*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Morgan, Edmund S.. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. London: W.W. Norton, 1988.
- Nexø, Tue Andersen. "Borgeren, byen, tiden. Anstændigt tidsfordriv, moralske læresætninger og hæflig cirkulation i *The Spectators* London." *Europæisk litteratur 1500-1800. Bind 3. Samfundet. Fra hoffet til byen*. Red. Knut Ove Eliassen og Anne Fastrup. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2019: 147-168.
- Parker, Henry. *Observations upon some of his Majesties late Answers and Expresses*. London, 1642.
- Prodi, Paolo. *The Papal Prince. One Body and two Souls: The Papal Monarchy in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Schmitt, Carl. *Politisk teologi & Romersk katolicisme og politisk form*. København: Informations forlag, 2009.

- Scot, Jonathan. *England's Troubles: Seventeenth-Century English Political Instability in European Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Sharpe, Kevin. *Image Wars: Promoting Kings and Commonwealths in England, 1603-1660*. London: Yale University Press, 2010.
- Sharpe, Kevin. *The Personal Rule of Charles I*. Avon: Yale University Press, 1992.
- Sharpe, Kevin. *Rebranding Rule: The Restoration and Revolution Monarchy, 1660-1714*. London: Yale University Press, 2013.
- Sharpe, Kevin. *Selling the Tudor Monarchy: Authority and Image in Sixteenth-Century England*. London: Yale University Press, 2017.
- Skinner, Quentin. *From Humanism to Hobbes: Studies in Rhetoric and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Skinner, Quentin. *Visions of Politics, vol. 3: Hobbes and Civil Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Sommerville, Johann P. *Royalists and Patriots: Politics and Ideology in England, 1603-1640*. New York: Longman, 1999.
- Strong, Roy. *Henry, Prince of Wales and England's Lost Renaissance*. German Democratic Republic: Thames and Hudson, 1986.
- Strong, Roy. *The Cult of Elizabeth: Elizabethan Portraiture and Pageantry*. Hungary: University of California Press, 1977.
- Syme, Holger Schott. *Theatre and Testimony in Shakespeare's England: A Culture of Mediation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Wilcher, Robert. *The Writing of Royalism 1628-1660*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

